

Ільченко О. А.

Національна академія Національної гвардії України

МЕТАФОРИЧНА МОДЕЛЬ ВІЙНИ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ УКРАЇНСЬКОГО МЕДІАПРОСТОРУ 2014–2023 РР.

У цій статті проаналізовано метафоричну модель війни в політичному дискурсі українського сучасного медіапростору. Оскільки мова медіа – це той простір, де політичні реалії (події, явища, персони, політичні сили та партії й т. д.) уперше отримують номінацію (опис) й оцінну характеристику, приміряються на аксіологічну шкалу соціальних цінностей, то саме медіапростір було визначено як об'єкт дослідження.

Мова чітко й послідовно відзеркалює політичні чи інші важливі для суспільства зрушення, реагує на них, у першу чергу, своїм лексичним складом. Цим і зумовлений вибір медіаметафори як предмета цієї праці.

Актуальність теми розвідки зумовлена необхідністю здійснити комплексний лінгвістичний аналіз (морфологічний, семантичний, прагматичний) лексичної медіаметафори, що вписується в когнітивну модель війни й реалізується в сучасному (2014–2023 рр.) українському політичному медіадискурсі.

У результаті дослідження з'ясовано, що метафори виконують важливу стилетворчу функцію, природно й органічно вписуючись у сучасний політичний медіадискурс. Саме у медіамові метафора легко долає властиву їй семантиці суб'єктивність і незавершеність, а закінчений смисл зазвичай вона отримує в повному синтаксичному блоці, компенсуючи семантику у відповідних контекстувальних умовах.

Як вияв і відображення внутрішньостилістичних тенденцій медіамови виступають морфологічні й лексико-семантичні процеси. Стійкість характеристик і оцінок політичних реалій залежить від засобів морфологічного вираження компонентів медіаметафори. Тож метафоричні словосполучення сучасного медіадискурсу проаналізовано саме за морфологічними показниками слів-компонентів.

Морфологічний аналіз метафоричних словосполучень політичного дискурсу сучасного медіапростору дав змогу простежити аксіологічно-прагматичне навантаження досліджуваних одиниць.

Ключові слова: метафора, метафорична модель, політичний дискурс, медіадискурс, медіапростір, медіаметафора.

Постановка проблеми. Мова медіа – це той простір, де політичні реалії – події, явища, персони, політичні сили та партії й т. д. – уперше отримують номінацію (опис) й оцінну характеристику, приміряються на аксіологічну шкалу соціальних цінностей. Тож медіамова стала об'єктом вивчення.

Мова чітко й послідовно відзеркалює політичні чи інші важливі для суспільства зрушення, реагує на них, першочергово, своїм лексичним складом. Мова медіа – особливо чутлива до відповідних суспільно-політичних змін. Цим і зумовлений вибір медіаметафори як предмета цього дослідження.

Актуальність теми цієї розвідки зумовлена необхідністю здійснити комплексний лінгвістичний аналіз (морфологічний, семантичний, прагматичний) лексичної медіаметафори, що вписується

у когнітивну модель війни й реалізується в сучасному (2014–2023 рр.) українському політичному медіадискурсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Медіаметафору досліджують у різних лінгвістичних аспектах: О. Ільченко проаналізувала інтерпретаційні можливості метафори, визначивши семантичні сфери, які породжують метафору в сучасному медіапросторі, та продемонструвавши когнітивний механізм продукування й інтерпретації медіаметафори [1]; Н. Костусяк, Н. Шульська, Н. Костриця вивчали метафори, що вербалізують концепт *війна*, схарактеризувавши медіаметафори, які вияскравлюють мужність і майстерність українських захисників, реалізують супровідний позитивнооцінний відтінок [2]; Ю. Кравцова здійснила лінгвометафоричний аналіз щодо метафоричного моделювання, опи-

сала способи параметризації метафори як семантичної та когнітивної моделі, встановила спільні для них параметри, визначила деякі дискусійні питання [3].

Метафорична модель війни в політичному дискурсі українського медіапростору 2014–2023 рр. в морфологічному аспекті зі встановленням аксіологічно-прагматичної настанови медіаметафори не була.

Постановка завдання. Мета статті – описати метафоричну модель війни в політичному дискурсі українського медіапростору 2014–2023 рр. в морфологічному, семантичному аспектах із визначенням аксіологічно-прагматичної настанови сучасної медіаметафори.

Виклад основного матеріалу. Метафори виконують важливу стилетворчу функцію, вони природно й органічно вписуються в сучасний політичний медіадискурс. У медіамові метафора легко долає властиву їй семантиці суб'єктивність і незавершеність. Закінчений смисл зазвичай вона отримує в повному синтаксичному блоці, компенсуючи семантику у відповідних контекстувальних умовах.

Як вияв і відображення внутрішньостилістичних тенденцій сучасної медіамови виступають морфологічні й лексико-семантичні процеси. Стійкість характеристик і оцінок політичних реалій залежить від засобів морфологічного вираження компонентів медіаметафори.

Дібраний матеріал дав змогу зафіксувати політичні медіаметафори, серед них іменні і зрідка дієслівні словосполучення. Іменні метафоричні словосполучення варто розрізняти за зметафоризованим словом:

- а) словосполучення, де таким словом є іменник;
- б) словосполучення зі зметафоризованим прикметником;
- в) словосполучення, в якому вживається прислівник у переносному значенні.

Іменні метафоричні словосполучення зі зметафоризованим іменником надають політичній реалії стійкої характеристики-оцінки, чим дають змогу метафорі виконати аксіологічно-прагматичну функцію в медіатексті.

Метафоричне значення іменника зреалізовується в таких моделях:

іменник + прикметник у прямому значенні:

ПОЛІТИЧНЕ ЗАКУЛІСНЯ. Викрито ситуацію, пов'язану зі служителями московського патріархату в Закарпатті. *Політичне закулісся Кремля. Проблема церкви в Закарпатті* (Т/к «1+1», 06 грудня 2015);

Формат «нормандського квартету» змінити не вдасться (<https://ua.korrespondent.net/ukraine/4149292-formula-nevidomosti-scho-nam-prynese-shtainmaier>, Корреспондент.net, 13 жовтня 2019);

«НОРМАНДСЬКИЙ КВАРТЕТ». Країни-учасниці “нормандської четвірки”. Під нормандською четвіркою розуміють Україну, Німеччину, Францію та Росію – країни, які беруть участь у чотиристоронніх переговорах з вирішення збройного конфлікту на сході України. *«Роблю політичний камінг-аут»*: *Пригожин заявив, що хоче балотуватися в президенти України* (<https://ukraine.novyny.live/roblu-politichnii-kaming-aut-prigozhin-zaiaviv-shcho-khoche-balotuvatisia-v-prezidenti-ukrayini-81799.html>, Новини LIVE, 11 березня 2023);

«ГЛОБАЛЬНИЙ ГРАВЕЦЬ». Країна-учасниця світової політично-дипломатичної взаємодії у питанні розв'язання російсько-української війни. *«Глобальний гравець»*. *Світ має прислухатися до Китаю для завершення війни РФ проти України – прем'єр Іспанії* (заголовок) (<https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/v-ispniji-zayavili-shcho-svit-maye-prisluhatisya-do-kitayu-ostannipovini-50313121.html>, NV, 24 березня 2023).

Іменник-метафора привертає до себе увагу медіаспоживача, а прикметник, ужитий у прямому значенні, стає фоном, тлом, що вказує на дискурсивні (контекстуальні) умови метафоричного значення відповідного словосполучення. Декодування такого метафоричного словосполучення передбачає розшифровку оказіонального значення саме іменника: у ньому криється прагматична настанова політичної медіаметафори.

іменник + іменник у родовому відмінку:

РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ. Національно-патріотичні, протестні акції в Україні (2013–2014 рр.). Приводом до цього Майдану стало непідписання Асоціації з Євросоюзом. Причини виявилися значно глибші та серйозніші: режим В. Януковича, корупція на всіх рівнях, свавілля правоохоронних органів України. Після цього послідувала низка драматичних і кривавих подій. Під час силового протистояння у лютому 2014 р. загинули сотні людей, а сама площа була серйозно пошкоджена. *Революція гідності навіки змінила свідомість українських людей* (Т/к «РАДА», 26 червня 2014);

ЗЛИТТЯ АПЕНДИКСІВ. Об'єднання території. *За яких умов відбудеться злиття апендиксів – ДНР і ЛНР* (Т/к «1+1», 07 серпня 2015);

БАЦИЛА СЕПАРАТИЗМУ. Суспільно-політичне явище (місцеві вибори), у циклі розвитку

якого можливе розповсюдження сепаратизму, за умови безконтрольної реалізації виборчого процесу. *Проведення місцевих виборів без відновлення Українию контролю над територією, над якою Росія більше п'яти років розпоршує бацилу сепаратизму, може стати небезпечним випробуванням для України* (<https://ua.korrespondent.net/ukraine/4149292-formula-nevidomosti-scho-nam-prynese-shtainmaier>, Корреспондент.net, 13 жовтня 2019);

ФОРМУЛА НЕВІДОМОСТІ. Поняття “формула невідомості” – коротке точне визначення певного правила фокусу на невідомих (прихованих, імплікатурних) аспектах договору. **Формула невідомості.** *Що нам принесе Штайнмаєр* (заголовок). *Українських керівників принадили припиненням вогню і стабілізацією ситуації на Донбасі. Києву виставили попередню умову для нібито доленосної зустрічі в «нормандському форматі» – прийняти «формулу Штайнмаєра»* (<https://ua.korrespondent.net/ukraine/4149292-formula-nevidomosti-scho-nam-prynese-shtainmaier>, Корреспондент.net, 13 жовтня 2019);

ХОР ГОЛОСІВ. Сукупність одностайних позицій в українському політикумі, що має латентний підтекст. Маніпулятивність такої інтерпретації криється в більшості голосів прихильників ухвалюваної політичної стратегії. *На жаль, хор голосів з команди Зеленського не дав відповіді на питання, чому на порядку денному переговорів про майбутнє врегулювання на Донбасі стоїть «формула Штайнмаєра», а не «план Зеленського»* (<https://ua.korrespondent.net/ukraine/4149292-formula-nevidomosti-scho-nam-prynese-shtainmaier>, Корреспондент.net, 13 жовтня 2019);

РОЛЬ ГРОМОВІДВОДІВ. Виконання обов'язків маніпулятивного відвертання уваги публічного гніву, тобто на емоційні сплески, від критичного (раціонального) аналізу чогось більш важливого. *Така виходить гра в кілька рук на одному фортепіано: один несе на собі лаври миротворця, а його партнери по команді беруть на себе роль громовідводів для публічного обурення* (<https://ua.korrespondent.net/ukraine/4149292-formula-nevidomosti-scho-nam-prynese-shtainmaier>, Корреспондент.net, 13 жовтня 2019);

ПРАВИЛА ГРИ. Умови політично-дипломатичної взаємодії. *«Можуть змінити правила гри»:* *Резніков розповів про ситуацію із закупівлею й виробництвом безпілотників* (заголовок) ([https://delo.ua/politics/mozut-zminiti-pravila-gri-reznikov-rozpoviv-pro-situaciyu-iz-zakupivleyu-](https://delo.ua/politics/mozut-zminiti-pravila-gri-reznikov-rozpoviv-pro-situaciyu-iz-zakupivleyu-i-virobnictvom-bezpilotnikiv-413505/)

[i-virobnictvom-bezpilotnikiv-413505/](https://delo.ua/politics/mozut-zminiti-pravila-gri-reznikov-rozpoviv-pro-situaciyu-iz-zakupivleyu-i-virobnictvom-bezpilotnikiv-413505/), delo.ua, 24 березня 2023).

Образність у таких іменних метафоричних словосполученнях політичного медіадискурсу, як видається, більш цілісна, ніж у метафоричних словосполученнях, побудованих за моделлю іменник + прикметник, очевидно, цим і зумовлена їх висока частотність продукування і функціонування в сучасній медіамові.

іменник + іменник у місцевому відмінку:

ПЕРЕГОВОРИ «У КВАРТЕТІ». Переговори країн-учасниць «нормандської четвірки», до якої входять Україна, Німеччина, Франція, Росія. Мета чотиристоронніх переговорів – вирішення збройного конфлікту на сході України. *Макрон і Меркель вже висловили надію на зустріч в «нормандському форматі» в жовтні, Зеленський теж не проти переговорів «у квартирі», який обговорює проблеми Донбасу та шляхи їхнього вирішення* (<https://ua.korrespondent.net/ukraine/4149292-formula-nevidomosti-scho-nam-prynese-shtainmaier>, Корреспондент.net, 13 жовтня 2019).

Іменні метафоричні словосполучення політичного медіадискурсу зі зметафоризованим прикметником (порівняно зі словосполученнями зі зметафоризованим іменником) характеризуються низькою частотністю, оскільки прикметник у ролі залежного члена словосполучення ризикує залишатися поза увагою реципієнта і знижує динамізм висловлювання. Вилучення метафори-прикметника може спричинити до буквального значення виразу. Проаналізовані приклади метафоричного слововживання доводять, що експресивне навантаження сильніше виявляється в медіатексті з метафорою-іменником, ніж метафорою-прикметником. Метафоричне значення прикметника реалізується в сполученні з іменником у буквальному значенні, а переносне значення прикметника, як правило, унаочнюють (підкреслюють) лапки, наприклад:

«РОЗУМНА» БОМБА. *Високоточна керована бомба. ЗСУ почали використовувати «розумні» бомби JDAM: з'явилося відео удару і його наслідків* (<https://ukrayina.pl/ukrayina/7,183471,29543359,1047-1057-1059-1087-1086-1095-1072-1083-1080.html>, Gazeta, 09 березня 2023);

«НЕЗРУЧНИЙ» СОЛДАТ. *Військовослужбовець, який бунтує проти командирів і відмовляється йти в атаку. «Важко оцінити масштаби такої практики»:* *в ЗС РФ вигадали, як карати «незручних» солдатів* (<https://focus.ua/uk/voennye-novosti/554512-vazhko-ociniti-masshtabi->

takoji-praktiki-v-zs-rf-vigadali-yak-karati-nezruchnih-soldativ, Фокус, 11 березня 2023);

«ОДНОРАЗОВИЙ» СОЛДАТ. Російський військовий, який відмовляється воювати, відправлений до штурмового загону. *Військовий РФ розповів про «одноразових» солдат, яких примусово відправляють до штурмових загонів* (заголовок) (<https://tsn.ua/ato/viyskoviy-rf-rozpoviv-pro-odnorazovih-soldat-yakih-primusovo-vidpravlyayut-do-shturmovih-zagoniv-2283760.html>, ТСН, 12 березня 2023);

«ЖИРНА» ЦІЛЬ. Радіолокаційний комплекс ЗС Російської Федерації, який вдалося вирахувати й ліквідувати бійцям ССО України. *«Оператори ССО продовжують полювання на «жирні» цілі ворога. На Донецькому напрямку, під час ведення аеророзвідки, підрозділ Сил спеціальних операцій виявив та переслідував радіолокаційний комплекс розвідки і контролю стрільби ІЛ220 «Зоопарк-2», який постійно змінював позицію», – йдеться в повідомленні* (<https://focus.ua/uk/voennye-novosti/556731-vpolyuvali-zhirnu-cil-na-donechchini-zsu-znishchili-zoopark-yakiy-hovali-okupanti-video>, Фокус, 23 березня 2023).

Аналіз дібраного медіаматеріалу демонструє, що прикметники схильні до набуття й репрезентації аксіологічної оцінності, це пов'язано з їхньою категоріальною сутністю (атрибутивністю). Під впливом діючої в медіамові тенденції до головної функції прикметника – вираження ознаки – додається функція оцінки, тому навіть відносні прикметники в медіамові легко й регулярно набувають ознак якісних.

Дієслівні метафоричні словосполучення сучасного українського модіапростору зазвичай виконують синтаксичну роль присудка (або його частини); вирізняючись певною смисловою несамостійністю, вони є однокомпонентними (нерозкладними), пор.:

ВИБУХНУТИ ПОВІДОМЛЕННЯМ. Активне перепошування меседжу в інформаційному медіапросторі. *1 жовтня російські інформантства вибухнули повідомленням: «Кучма підписав «формулу Штайнмаєра»* (<https://ua.korrespondent.net/ukraine/4149292-formula-nevidomosti-scho-nam-prynese-shtainmaier>, Корреспондент.net, 13 жовтня 2019);

СТАВИТИ ВИЛКУ. Позиція, в якій під «боєм» є президент України Володимир Зеленський, що змушує його вжити заходів, які дадуть змогу російській владі безкарно інтегрувати ОРДЛО за власним сценарієм, а Україна в результаті виявиться обмеженою й економічно,

й зовнішньополітично. *Вибудовуючи вигідну для себе логіку діалогу в «нормандському форматі», Кремль, кажучи шаховою мовою, ставить вилку Зеленському* (<https://ua.korrespondent.net/ukraine/4149292-formula-nevidomosti-scho-nam-prynese-shtainmaier>, Корреспондент.net, 13 жовтня 2019).

Дієслівні сполуки органічно вписуються в сучасний політичний медіадискурс воєнного періоду в Україні: дієслово позначає дію й процес, динамічні ознаки, пов'язані зі змінами властивостей, і сучасна політична реальність є динамічною й змінною.

Складні медіаметафори складаються з трьох і більше повнозначних слів. Кількість (повнозначних) слів у метафоричному словосполученні визначається тією кількістю слів, що є необхідною для впізнання метафоричної семантики; вилучення будь-якого з компонентів призводить до втрати переносного значення, до неповноти виявлення переносного значення або й до абсурду, пор.:

РОСІЙСЬКА ПРОПАГАНДИСТСЬКА МАШИНА. Негативна інтерпретація інтенції російської стратегії і тактики ведення пропаганди. *На руку Путіну і сплеск невдоволення політикою Зеленського всередині України – російська пропаганда може обернути масові протести на свою користь* (<https://ua.korrespondent.net/ukraine/4149292-formula-nevidomosti-scho-nam-prynese-shtainmaier>, Корреспондент.net, 13 жовтня 2019);

«ХВОРА» ШТУРМОВА ДІЯ. Алогічні штурмові дії російських військ, що призводять до значних людських втрат. *Російські війська не припиняють «хворих» штурмових дій довкола Авдіївки, але з оточенням міста в них поки нічого не виходить, заявив голова Авдіївської міської військової адміністрації Віталій Барабаш в ефірі проекту Радіо Свобода – Радіо Донбас. Реалії* (<https://www.radiosvoboda.org/a/news-avdiivka-shturmovi-dii/32331533.html>, Радіо Свобода, 23 березня 2023).

Іноді метафоричним словосполученням у політичному медіадискурсі не вистачає для семантичної й образної завершеності двох-трьох слів, це – значно ширші словесні комплекси, пор.:

– *Така виходить гра в кілька рук на одному фортепіано: один несе на собі лаври миротворця, а його партнери по команді беруть на себе роль громовідводів для публічного обурення* (<https://ua.korrespondent.net/ukraine/4149292-formula-nevidomosti-scho-nam-prynese-shtainmaier>, Корреспондент.net, 13 жовтня 2019);

– При цьому маріонетки Кремля стверджують, що продовжать курс на зближення з Росією і не збираються передавати Україні контроль над кордоном. Згадані персонажі – далеко не єдині учасники геополітичного театру маріонеток Володимира Путіна. Туди ж можна віднести і міністра Сергія Лаврова, який ратує за прямі переговори Києва, Донецька і Луганська, російських дипломатів нижчого рангу, керовані Кремлем медіа. (<https://ua.korrespondent.net/ukraine/4149292-formula-nevidomosti-scho-nam-prynese-shtainmaier>, Кореспондент.net, 13 жовтня 2019).

Висновки і пропозиції. Метафоричні словосполучення політичного дискурсу сучасного медіапростору базуються на потенційній сполучуваності слова й у цьому разі важливу роль відіграє морфологічне вираження його компонентів.

Як виявилось, морфологічна належність впливає й на вияв аксіологічно-прагматичної функції метафоричних словосполучень, що найпомітніше

виявляється на двослівному (неускладненому) матеріалі. Функціональне призначення метафоричних словосполучень – оцінка, що, очевидно, зумовило їхнє плідне продукування в медіамові за моделлю «іменник + прикметник».

Складні метафоричні словосполучення (сполучення слів) унаочнюють ускладнене уявлення про явище, предмет, подію. Щоб полегшити сприймання громіздкої словесної конструкції, автор-медійник вибудовує нову образність на вже існуючій, відомій широкому загалу. Аналіз медіаметафор демонструє тенденцію: що більше слів у метафоричному словосполученні, то нижча його продуктивність у медіамові.

Перспективу подальших досліджень убачаємо в когнітивно-прагматичному аналізі медіаметафор політичного медіадискурсу й інших дискурсів, зокрема економічного й військового. Актуальною вважаємо упорядкування лексикографічної праці, яка би сформулировала синхронний зріз продукування медіаметафори воєнного періоду в Україні.

Список літератури:

1. Ільченко О. А. Оцінна імплікатура медіаметафори (на україномовному медіаматеріалі 2000–2022 pp.). *Innovative pathway for the development of modern philological sciences in Ukraine and EU countries: Scientific monograph*. Volume 2. Riga, Latvia: “BaltijaPublishing”, 2022. P. 139–153. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-196-1-28>
2. Костусяк Н. М., Шульська Н. М., Костриця Н. М. Метафорична вербалізація концепту ВІЙНА в сучасних медійних заголовках. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Філологія*. 2022. № 56. С. 60–65. URL: <http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v56/13.pdf>
3. Кравцова Ю. В. Типи і параметри метафоричних моделей. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Філологія*. 2022. № 56. С. 66–70. URL : <http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v56/14.pdf>

Pchenko O. A. THE METAPHORICAL MODEL OF WAR IN THE POLITICAL DISCOURSE OF THE UKRAINIAN MEDIA SPACE 2014–2023

This article analyzes the metaphorical model of war in the political discourse of modern Ukrainian media space. Since the language of the media is the space where political realities (events, phenomena, persons, political forces and parties, etc.) for the first time receive a nomination (description) and an evaluative characteristic, are measured on the axiological scale of social values, then the media space itself was defined as an object of research.

The language clearly and consistently reflects political or other changes important for society, reacts to them, first of all, with its lexical composition. This determined the choice of media metaphor as the subject of this work.

The relevance of the topic of intelligence is determined by the need to carry out a complex linguistic analysis (morphological, semantic, pragmatic) of the lexical media metaphor, which fits into the cognitive model of war and is implemented in the modern (2014–2023) Ukrainian political media discourse.

As a result of the study, it was found that metaphors perform an important stylistic function, naturally and organically fitting into modern political media discourse. It is in the medium that the metaphor easily overcomes the subjectivity and incompleteness inherent in its semantics, and it usually receives the finished meaning in a complete syntactic block, compensating for the semantics in the appropriate contextual conditions.

Morphological and lexical-semantic processes act as manifestations and reflections of the intra-stylistic tendencies of the media language. The stability of the characteristics and assessments of political realities depends on the means of morphological expression of the components of the media metaphor. Therefore, the metaphorical word combinations of the modern media discourse were analyzed precisely according to the morphological indicators of the component words.

The morphological analysis of metaphorical phrases of the political discourse of the modern media space made it possible to trace the axiological-pragmatic load of the studied units.

Key words: *metaphor, metaphorical model, political discourse, media discourse, media space, media metaphor.*